

ACC. N:R M. 9631: 1-17.

Landskap: Småland Upptecknat av: Oscar Svensson
Härad: Åtvids Adress: Påskallavik
Socken: Ålem Berättat av: Emil Svensson
Uppteckningsår: 1945 Född år 1871 i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Svedjebruk.

s. 1-17.

Sl. G. 5.

M. 9631:1.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

H C 5

Landskap Småland Uppställmat av Oskar Svensson
Härad Stranda. Söders. Täckallavik
Socken Blom m. fl. Uppställningsår 1945

Uppställningen rör Suedjelbrute.

Uppställningen är gjord efter besök hos min
bröder Emil Svensson Örnsten Blom född 1871. f.d.
bonde. Han har ett svantligt minne när det gäl-
lor gamla seder och brukt, vad han hört berättas
av far och farfar.

Suedjelbrute förekom i min hembyggd allmänt
tills i början på 1870-talet, då det i stort upphörde. Den
äinhaviska benämningen i Blom med omnejd var "Pössel"
I andra trakter i Småland där jag vistats har benäm-
ningen varit "Fälla". Bränningen i min hembyggd kallades
bränna rössel. Min far brände två röslor på Örnsten, en 1874 den
andra 1875. På 1880-talet brändes två röslor i Gunnarbo Rys-
by socken. Den en

av en småbrukare Johan Karlsson och den andra på en gård tillhörig en bonde Johan Pettersson, dock ej av Pettersson själf utan av arbetare i byn. Alfr. Persson som köpt en skogskift för kalhuggning och i köpet förbehållit sig rätt bränna rössel. På 1890-talet brändes det en rössel på Helgesbo ägor samma socken. Den sista rössel som brändes var 1905 på Orresten. Det var min förutnämnda bröder, som det kallades högg rössel, brände den rista i Småland. Området var omkring 3 tunnland. På förut nämnda röslar såddes höstväg och Emil Svanesson sådde timotij i rågen för att få bete. Timotij är som bekant hårdig, den höll sig kvar i många år.

Att bränna rössel drevs vid sidan av det vanliga åkerbruket, dels för att få tillskott till rågskörden, dels för att få bete. För såddes det först råg och äret efter rovor, men att så rovor torde dra upphöjt för omkring 100 år sedan i min hemtrakt. För omkring 100 år sedan när rösselbränning allmänt ^{och} förkom vid sidan

då

M. 9631:3.

3

av återbrukat, (återkom bränning ~~av~~ vart 30-de år
d. v. s. att om en gård hade 100 tunnland skogsmark lämp-
lig för bränning, högs det rössel och brändes på omkring 3
tunnland varje år. Vid odling brändes ej skogen ty de
gick lättare att taga upp trädmock kustar med rötter-
na när de frugo stå kvar.

Röselarna förlades på ostrild mark, några allmänningar
fanns ej i min hemtrakt och i de trakter vistat har jag ej hört
talas om bränning på samfällad mark. Det är möjligt
att detta skeddde före storskiftet. En rössel högs alltid
på högländt mark, den fick ej vara vattensjuk, ty där
växta ingen råg, ej heller dugde det att hugga rössel på torr skogs-
beveken mossmark, ty vid bränningen ~~tyg~~ tog det s. k.
gräveld i mossjorden vilken var svår att släcka och då kunn-
de det hända att jorden brändes upp och under densamma
~~var~~ det vanligtvis stannas och i detta gick det ej så må-
gon råg och något heta blev det ej.

Någon särskild förel hade ej markägaren av att
bränna rössel. Den högs och brändes för att ägaren berättade

M. 9631:4.

4

nade få en ousdelmättig väghörd, bra lite i några ^{år} till dess skogen åter lunnit växa upps, dessutom blev väghörden riklig i några år, först hallon sedan ~~lundstron~~ och lingon.
I början på 1900-talet och i slutet på 1890-talet då lingon exporten stod i sitt flor, till Tyskland, fanns det bönder i Knövelerys län som ^{såldes} skog för kalhuggning för att "bräsa" skulle växa bättre. Efter avverkningen ^{de} möjledes ~~lundstron~~ växa.
Jag har själv varit med om en sådan skogsaffär i Klärbunda socken. 1904.

Det var markägaren som bestämde var röselen skulle brännas. Platan bestämde året före bränningen. Någon släkt-rösel har jag ej hört talas om. Röselens storlek stod förhållande till gårdens och skogsmarkens storlek som fönt nämnts. Under sista tiden röslar brändes, 1860-70 och 80-talet förtogs ej bränning varje år, då brändes ett passande område. Min far Svan Johan Svensson Linnarsmåla blev köpte Orustin 1870, där brände han en rösel 1874 och en 1875 vardera omkring

4 tunnland, detta efter gjorda skogsarbetningar.
Skogsområdet var 80 tunnland.

Jomin hembyggd förkom ingen annan sädd än
höstråg och som förut nämnts längre bort i tiden so-
ttor efter rågsjörden. I slutet på 1890-talet hade
jag anställning som rättare Ströby gård i Skatelövs
socken Kronobergs län, något år före jag kom dit. (1897)
hade där antrats skog. En hustru till en av gårdens
arbetare fick tillåtelse att bränna mindre områden, ett
par år på våren, där satta hon tidig potatis. Potatisen
blev ej stor men ovanligt god, hon sålde potatisen till högt
pris, vilket köparna gärna betalade. Marken var sand-
jord.

Det var vanligt att när sädden skedd för hand
så omkring 5 skäpfor^{råg} per tunnland på vanlig åker.
På en rössel där det fanns vängder av stubbar och stenar
såddes mellan 3-4 skäpfor per tunnland. Skörden
variede, vid lämplig väderlek kunde det bli en
full skörd, var väderleken torr och vintern snörik

M. 9631:6.

6

kunde det bliva missväst. 1874 sådde min 14 skäp-
por råg på omkring 4 tunnland, hade det varit åker
hade det ätgäth 20 skäppor. Skörden blev 13 skäp-
por. 1875 fick han en ovanligt bra skörd, över medel-
mättan. Rågen skördad på en rössel användes om han
ij var för dålig till utsäde. Bönderna hade den uppfat-
ningen att den blivit förnyad genom att den vuxit
på mark som ij varit säd fönt och att han där-
för hämmade bättre skörd.

Bad jag ut var det vanligt i min hembyggd att in-
dast skörda en rågskörd efter varje bränning. Min bror och
jag hörde min farfar född 1798 död 1883 ij nämna nå-
gon annan sed och sedan använda det brända
området till bete. Att insamt bränna rössel för att få
bete förekom ij, ty på de åkerlappar bönderna hade blev
det ij så stor rågskörd under 3-skiftesbrukets dagar, det
behövdes att få ett tillskott från stogsmarkerna. En
bonde i min födeloby, jag vet ij hans namn, talade om

Innan myskret hade haft att göra ~~en~~ sommar, då man sade, att i år hade jag hatt där stora träa, ja man sått fyra skäpår, detta i början på 1800-talet.

Det var inte något behändigt sätt att skapa vinod genom bränning, en del brann upp och den övriga blev svart och satig att arbeta med.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Någon tradition om lagförbud för bränning av rörelse finnes ej i orten eller någon annan bestämmelse om förbud, ej heller var det någon särskild tid bestämd när de skulle anläggas. Platen skulle som föint nämnts vara torr, var manken beprövad, valdes höjderna där smälte snön fortare. I dalgångarna skedd smältingen senare och dessutom voro de vattensjuka på vägar och stod ofta under vatten, så att skörden förstördes.

Det var barr och blandskog som höjgs för bränning, den rena löfskogen var man rädd om, ty lövet bröts till kreatursfoder, björken hade stort värde då näver var underlag för torrtakten och lades i botten på tjärdalarna. Innan skogen hade något värde,

annat än till udd och byggquadraturer, förredogs den tätare risiga skogen, men redan grovre skog fick värde och kunde säljas till bjälkar eller sågas till plankor och brädder, böggspjät byggas röskor där grov skog väckte, det som gick att sälja såldes, toppar och gornar brändes. Det är möjligt att området bestämde genom att byggämnen i träden men vanligtvis var det kärr och dalängar som bestämde gränserna.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

En rörelse högs på vintern det var Karlarnas arbete men pojkar fick delta i arbetet redan vid 10-12 års ålder. En pojke skötte yran lika duktigt då som denna sköter skidstavarna och bandlytsklubben. En pojke tyckte det var naturligt att ^{fälla} träd, det tyckte jag när jag på egen hand började detta arbete. Redskapet var den vanliga byggytan. Efter 1860-talets början sågades de grövre träden ombak, men sågarna voro tycka och klumpiga så att träden fälldes vanligtvis med yran till ^{på} 1880-talet. Träden krästades sam-

tidigt med fällningen och för fällningen kvistades de
 så ^{högst} som man märkte, den övriga delen sedan trädet
 fällts. De grövre stammarna ~~togs till spann~~ högs till
 spannar befälkar eller sågtorkar om det mindre till stäng-
 selvirke och kördes bort under vintern. Buskar och
 mindre träd kvistades ej. Saman stogen fick något
 värde togs en del till byggnadsvirke och stängselvirke
 det övriga fick ligga kvar och endast de mest gruni-
 ga träden kvistades.

Fällningen började i mitten eller ett stycke från
 gränsen och fällningen skedde så att topsarna låg in-
 åt och rotändan vid gränsen, därför att gränsen måste
 alltid renrojas från ris. Någon bestämd riktning föllades
 ej träden i, vanligtvis fölls träden i vindriktningen, smärre
 går att fölla i vilken riktning som helst men grövre träd
 måste föllas i vindriktningen, eller åt det håll de lutar.
 Några träd fick ej stå kvar, de blevo skadade under
 bränningen så att de visnade kommande år och var

det tät skog som höjgs blåste de omkring vid Karl-
lösningen nästa vår och skadade rådden när de
skulle köras bort.

Om glesare ställen fanns drogs det dit ris från tätare
ställen, så att rislaget fick en nägorunda jämn utbred-
ning. Skulle det efter bränningen finnas kala fläckar,
fanns det alltid en del obrända pinnar som måste
plockas bort, de lades på de kala fläckarna och
brändes dagen efter.

Brandgata upphöjgs alltid vilket tilljick så som
jag förut nämnt att träden fälldes inåt. Stammena togs
bort och låg rikt för nära ~~kan~~ gräven plumbades det in-
åt. Brandgatan upphöjgs för bränningen, men samma
förmiddag som bränningen skulle ske, krattades brand-
gatan med en järnräffa eller annat lämpligt redskap
så att massan refs upp och jorden var möjligt ^{inom 2 dagar} ~~redd upp~~.
för att hindra elden gå över brandgatan, även anskaf-
fades så många ämbar som möjligt som fylldes

med vatten från någon närliggande sjö eller bäck och varje man som deltog i bränningen var försedd med yta kpa. de och lövskä.

Bränning fick ej ske före Almässan stredde vanligtvis i ~~september~~^{begin} av augusti. En lugn dag valdes, då grannarna fingo ljud närvara. De fingo ej några komma, om det är oskrivet, eller i gamla betänningar skrivet lag och jag ej, men de utbrände aldrig komma. Betalningen var ett kalas där bränvinet ej saknades, som aväts i det fria vid rösten, ty att gå ifrån elden dugde ej.

Elden tändes av bonden själf eller hans hustru och han var med på eftermiddagen, kl. 1-2, och alltid i motvind. Sedan tändstickor kom i bruk tändes alltid med tändstickor. Men det tändes när flinta och stål användes och jag ej. Fallet högs på vintern och brändes följande sommar, att låta det ligga kvar till följande år ansågs ej lämpligt då hade barren fallit av och ruttnat.

vid bränningen var man mycket noggrann med att passa elden, så att den ej gick över brandgatan och att bränningen skedd^{de} jämnt. Att det rullades kaluförbrända stockar över kala fläckar och detta med något särskilt redskap har ej hört talas om, de brändes som förut nämnts.

Efter bränningen såddes regnen så fort lämplig väderlek inträdde vanligtvis efter regn, kom det regn och slog ned askan ansågs bränningen lyckad. Att låta fabriket ligga över till kommande år förkom ej, askan var den enda gädslan, den utläskades första våren och kom sådden till nytta, ett kommande år var den värdelös, någon ny bränning lofvade sig ej, ty de kvarliggande obrända veden räcker ej för ny bränning. Så skulle stördan totalt misslyckats.

Att samla ihop mossor och torvor till att östra det brännbara materialet med brukades^{ej} mossor lämnar ingen eller så ringa aska att det lofvade sig ej. De delvis

oförbrända grenarna och stockarna kallades "smutved"

 och är den vanliga benämningen på ved i min födelsebygd.

 Den fick inte ligga kvar, så mycket som parerade

 användes till inhängningen av rösseln, det övriga

 brändes upp. Det är möjligt att när det kolades

 och kolen såldes till Hönso järnbruk och anar mig

 att en del användes till milved, då togs endast de

 grövsta träden till vara, allt brändes, då blev

 det mura smutved. Något sätt att skrämma

 bort foglar från rösseln har jag ej hört talas om.

 Stängstet gjordes av smutveden så långt den

 räckte, det övriga högs i intilliggande skog och det

 var passande barrträd som högs. Stängstet var

 ett bra hängmat med korstavlar som fig 1

 visar. Någon uppluttring av jorden ~~skedd~~

 före sådden skedd ej. jorden lutrades ~~pa~~

 i samband med sådden, då rågen valigtvis

 braklades, d. v. s. myllades med brakla.

Kraklan gjordes av en lagom grov, i ena ändan böjdt björk var 4 pinnar av trä insattes, pinnarna voro ej iborrade i vinkel utan lutade utåt i såväl längd bredriktningen. Fig 2.

Vanliga benämningarna var kugga rössel bränna rössel ett lättare uttal av röjdsel. Sedan vägen skördats var benämningen "Brän" som ofta uttalades "Bräen". Andra tills 1890-talet kallades de två nämnda rösslarna min far högg på Orusten öpperta bräen, hemmaste bräen, detta till följd av läget. En arbetare som bodde i en liten stuga på Gummarsbo ägor och hette Per Andersson, kallades Pelle på Bräen. Vargkalle som sköt den sista vargen bodde i ett torp eller en liten gård i Bäckesbo socknen som heter Bräna. Detta visar att Bräen Bräen Bräna var ett allmänt namn på en rössel sedan vägen skördats. I övriga trakter där vintas i Småland, har jag ej hört något annat

benämning än Fälla. I Nam Bäckabo och sockna-
na omkring Kabnar var benämningen Börsel och
Bräns vanlig, Men i Mönsterås sockens norra del
~~var bräns~~ och Söderhult hette det huggna fälla brän-
na fälla, Likåsa i Hörsby Fagerhult och Kråkeruåla
jag har hört många bönder säga. I den bräs traju
kunne då ha varit bra skoj men far eller farfar
huggde fällär.

Vid sädden bars säden i en vanlig säding, ett säll
med tät botten flätad av $1\frac{1}{2}$ " 2" breda tunna furu-
sticker, springade av tvistem rättkluven fur. Den var
omkring $\frac{1}{2}$ meter i diam. med remsor med 6-7" höga
kanter, i hantagen som var lika med ett säls bands
ett rep, detta lades om marken, sädingen bars på
magan, händerna voro fria och sädden strödde
med höger hand. Sädingen var vanlig att ha säden
i när jag var barn ^{och} lända till 1890-talet, vid sädden
vanlig rög sädd på åker betades på hästen av fä-

koratur när den var frodig. Att röslarnas rög betades
 har jag ej hört talas om, jag tror ej att så skedd, den
 blev nog ej så frodig mellan röslarnas stubbar och stenar,
 att den var lämplig att beta.

När rågen var mogen vanligtvis i början ps augusti skör-
 dades den. Den gamla benämningen på råghördin var,
 "Ta ä råj". Rågen på röslarna togs av med skrära.
 På 1870-talet och senare togs den mesta av med korta
 liar. Min bror berättade, att på den rösel han brände,
 togs han ^{allt} rågen med korta liar. I skörden deltog såväl
 män som kvinnor och barn. Rågen sattes i rökar på tra-
 kor bredvid stubbar eller stenar. När den var torr kördes
 den hem och lades i lador eller lojen. En lojlänga
 bestod var delad i tre delar. Dagen i mitten på ena
 sidan lades säden "sälät" och på andra sidan drabmen
 "shabulat". Hemförstingen skedd i vanliga sädeskär-
 kar, "Reshärkar".

Några särskilda redskap kallar jag ej till
 som används vid rösel eller fällebränning. Jag har

höst berättas att var marken fri för stumar, myllades rågen delvis med havn försedd med träspinnar, men det förekom sällan. I hela Kalmarssundstrakten skedde att huggning och röjning med yta, var det små teningar som skulle avhuggas användes lövhacken. "Rispen" en kort skära med vilken lövet bröts Fig 3. Bara tre mil från kusten och för övrigt i hela Småland bögs buskar och småträäd med buskkniv. Det är möjligt att där buskkniven brukats vid huggning av fällor.

I det övriga Småland där jag vistats har jag icke hört talas om att fällor blivit huggna så sent som på 1880 90-talet. De myskrogar jag såg i början på 1900-talet uppväxta på fällor var 20-30 år gamla. Detta i Neda med omnejd.

M. 9631: 13a.

Fig 1

UNIVERSITY OF MINNESOTA
FOLKLIFE ARCHIVE

Korstanvohaji

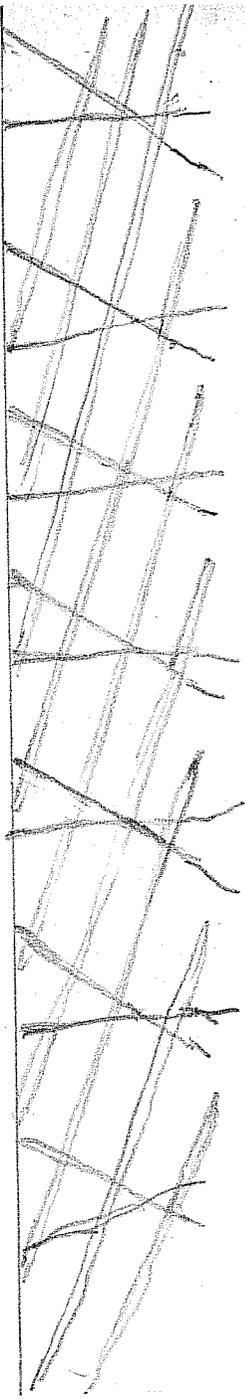

Fig 2.

UNIVERSITY OF MINNESOTA
FOLKLIFE ARCHIVE

Knabala

M. 9631: 14.

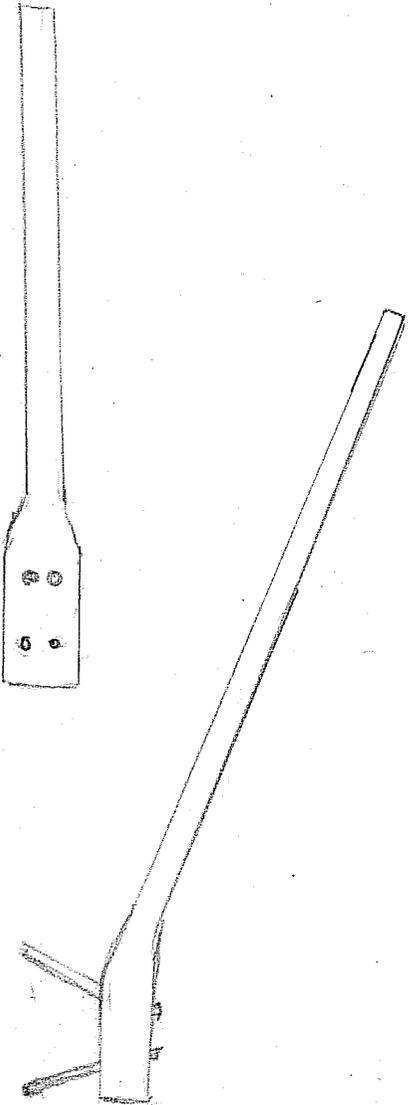
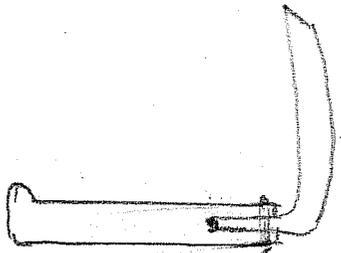

Fig 3

Rispa

M. 9691:17a